

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

Інстытут гісторыі

ARS LONGA

НАВУКОВЫЯ ДАСЯГНЕННІ І ПЕРСПЕКТЫВЫ

Зборнік навуковых артыкулаў

Заснаваны ў 2024 годзе

Выпуск 1

Мінск
«Беларуская навука»
2024

УДК 94(476+100)(082)

У зборніку змешчаны вынікі даследаванняў маладых гісторыкаў, археолагаў, спецыялістаў у галіне міжнародных адносін.

Адрасуецца вучоным, студэнтам, настаўнікам, краязнаўцам і ўсім тым, хто зацікаўлены ў вывучэнні гісторыі, спецыяльных гістарычных дысцыплін і міжнародных адносін.

Укладальнік

Т. В. Даўгач

Рэдакцыйная калегія:

В. Л. Лакіза (галоўны рэдактар), Т. В. Даўгач, Н. Ю. Перавалава,
Д. С. Пыж, Г. С. Ясковіч

Рэцэнзенты:

кандыдат гістарычных навук, дацэнт С. А. Талмачова,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт П. А. Трубчык

Зборнік падрыхтаваны ў межах выканання Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2021–2025 гг. «Грамадства і гуманітарная бяспека Беларускай дзяржавы» (навуковы кіраўнік – член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар гістарычных навук, прафесар А. А. Каваленя) падпраграмы № 1 «Гісторыя» (навуковы кіраўнік – кандыдат гістарычных навук, дацэнт В. Л. Лакіза) задання № 12.1.04 «Спецыяльныя гістарычныя навукі і антрапалогія як фактар забеспячэння гуманітарнай бяспекі беларускай дзяржавы» (навуковы кіраўнік – доктар гістарычных навук, прафесар В. Ф. Голубеў).

ISBN 978-985-08-3125-5

© Інстытут гісторыі НАН Беларусі, 2024
© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом
«Беларуская навука», 2024

**МЕСЦА ПІСЬМОВАГА ФАЛЬКЛОРУ Ў ДЗЯВОЧАЙ КУЛЬТУРЫ
ЗАХОДНЕПАЛЕСКАЙ ВЁСКИ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ ст.
THE PLACE OF WRITTEN FOLKLORE IN THE MAIDEN CULTURE
OF THE VILLAGE OF WESTERN POLESIE IN THE SECOND HALF
OF THE TWENTIETH CENTURY .**

А. Селях

A. Selyah

БДУ, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

BSU, Minsk, Republic of Belarus

***Анацыя.** Артыкул прысвечаны вывучэнню неад'емнай часткі дзявочай культуры другой паловы ХХ ст. – пісьмовага фальклору. Разглядаецца жанрава-тэматычная спецыфіка рукапісных тэкстаў. Значная ўвага нададзена аналізу форм і зместу дзявочых тэкстаў, адзначаецца іх карэляцыя з канфесійнай прыналежнасцю аўтараў. Геаграфічна даследаванне ахоплівае гісторыка-этнаграфічны рэгіён Заходняе Палессе. Праблема асэнсоўваецца праз прызму ўспамінаў жаночага насельніцтва – матэрыялаў асабістых палявых даследаванняў. Аўтар робіць выснову, што найбольш тыповымі для дзявочага пісьмовага фальклору ў жанравым плане былі так званыя «шыткі», значны аб'ём у якіх займалі песні. Падкрэсліваецца, што рукапісныя тэксты адыгрывалі значную ролю ў палавой сацыялізацыі дзяўчат.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of an integral part of the maiden culture of the second half of the twentieth century – written folklore. The author examines the genre-thematic specificity of handwritten texts. Considerable attention is paid to the analysis of the forms and content of the girls' texts, their correlation with the confessional affiliation of the authors is noted. Geographically, the study covers the historical and ethnographic region of Western Polesie. The problem is comprehended, including through the prism of women's memories – materials of personal field research. The author concludes that the most typical for girls' written folklore in genre terms were the so-called "notebooks", a significant amount of which was occupied by songs. It is emphasized that handwritten texts played a significant role in the sexual socialization of girls.*

***Ключавыя словы:** дзявочай культура, пісьмовы фальклор, песеннік, альбом, Заходняе Палессе.*

***Keywords:** girl's culture, written folklore, songbook, album, Western Polesie.*

Актуальным кірункам у сферы сучаснай айчыннай гуманітарыстыкі з'яўляюцца гендэрныя даследаванні, неад'емным кампанентам якіх выступае полаўзроставы падыход. Вывучэнне праблем з пазіцыяй гендэрнай, узроставай, статуснай стратыфікацыяй адкрывае новую перспектыву разумення культурнага ландшафта грамадства. У прадстаўленым артыкуле ўвага надаецца дзявочай культуры ў заходнепалескай вёсцы другой паловы ХХ ст. Зацікаўленасць дзявоцтвам абумоўлена тым, што гэта не проста этап у жыцці, а складанейшы культурны феномен, які, на нашу думку, заслугоўвае больш пільнай увагі з боку навуковых колаў: этнолагаў, культуролагаў, антрапологаў, філолагаў. Культурна-антрапалагічнае вывучэнне дзявоцтва прадугледжвае ўсебаковы аналіз матэрыяльных і сацыяльных формаў штодзённасці дзяўчыны – яе жыццё-

вага мікрасвету, стэрэатыпаў мыслення і паводзін. Пільнай увагі заслугоўвае сфера індывідуальнага вопыту.

У канкрэтным даследаванні нас цікавяць формы дзявочай культуры, якія культуралаг С. Б. Барысаў называе «латэнтнымі» (патаемнымі, скрытымі). «Латэнтная культура, зазначае даследчык, – абслугоўвае найбольш інтымныя пласты свядомасці, якія не маюць патрэбу ў звыклых формах абнародвання»¹. Гаворка ідзе пра той культурны пласт, які ствараўся непасрэдна дзяўчатамі. Неад’емнымі кампанентамі дзявочай культуры з’яўляецца вербальная культура, якая ў адпаведныя гістарычныя перыяды рэпрэзентавалася ў розных формах: вуснай і рукапіснай. Традыцыйнаму грамадству, як вядома, была ўласціва вусная камунікатыўная практыка. Засваенне і ўзнаўленне культурнага кода грамадства адбывалася праз міжпакаленнюю трансмісію. Праз размовы, апавяданні, фалькор дзіцячыя і падлеткавыя суполкі спажывалі ад грамады ісціны жыцця. У перыяд пубертату адбывалася адасабленне дзявочай супольнасці ад старэйшых. З мэтай удзелу ў працоўных (попрадкі, талака), культурных (абрадавыя дзеянні) і дасугавых (вячоркі, танцы) практыках дзяўчаты аб’ядноўваліся ў асобныя групы. Існуючая сацыяльная структура, а таксама характэрная для вёскі «замкнёнасць» прадугледжвалі строгае захаванне нарматыўнай культуры, звычайнага права, рытуалу і народнага этыкету. У такіх абставінах дзявочая супольнасць уяўляла сабой адносна аўтаномны арганізм, але ў межах аднолькавага для ўсіх, што варта падкрэсліць, вуснага культурнага кантэксту.

Сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні, якія адбываліся ў заходнепалескім рэгіёне пасля ўз’яднання з БССР пацягнулі за сабой і культурныя трансфармацыі. Заўважныя змены распачаліся ў пасляваенны час. У вёсцы на працягу 1950–1980-х гг. адбывалася фарміраванне новай культурна-адукацыйнай інфраструктуры (бібліятэкі, дамы культуры з прывазным кіно), урбанізацыя (эскаляцыя гарадскіх культурных узораў, каштоўнасцей). Вясковая моладзь паступова далучалася да гарадской культуры, укараняла на вёсцы элементы мадэрнасці, засвойвала новыя культурныя практыкі. У супрацьвагу калектыўнаму пачалося фарміраванне сферы інтымнага. У хутказменлівай сацыяльнай рэальнасці значнае месца атрымлівала паняцце асабістай прасторы, што найбольш актуальным было ў асяродку дзяўчат-падлеткаў. Перыяд сталення дзяўчыны суправаджаўся новымі, раней невядомымі вопытамі (першая менструацыя, першыя пацалункі, абдымкі, пабачанні), якія з аднаго боку былі таемнымі, а з іншага – агульнымі для многіх дзяўчат, што садзейнічала кансалідацыі дзявочай супольнасці і фарміраванню спецыфічнай дзявочай культуры. Дзявочая культура, як зазначыў С. Б. Барысаў, уяўляе сабой кантынуум дзявочых практык, якія вырашаюць задачы палавой сацыялізацыі дзяўчат².

¹ Борисов С. Б. Латентные феномены культуры (опыт социологического исследования личных документов девушек) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cheloveknauka.com/v/504314/a/?#?page=1>. Дата доступа: 11.03.2023.

² Там же.

У савецкім грамадстве, акрамя сям'і і грамады, з'яўляюцца новыя каналы гендэрнай сацыялізацыі і інкультурацыі падлеткаў. Безумоўна, да іх адносяцца вучэбныя і працоўныя калектывы. Але найбольшай інтымнасці камунікацыя дасягала ў абмежаванай ад дарослых асабістай прасторы, у якасці якой, як правіла, выступалі пакоі хаты. Нездарма брытанскія даследчыцы А. Макробі і Д. Гарбер разглядалі дзявочую культуру як «*bedroom culture*» (культуру спальні)¹. Гэта было абумоўлена і тым, што дзяўчатам, у параўнанні з хлопцамі, давалася меншая свабода, што садзейнічала згуртаванню дзяўчат у хаце. У групоўках, альбо сам-насам дзяўчаты знаёміліся з прадуктамі масавай культуры (часопісы, касеты, постэры, налепкі і г. д.). Пры гэтым важна зазначыць, што дзяўчаты былі не проста пасіўнымі спажывальцамі медыа, але і вытворцамі культурных прадуктаў, а іх спальня з'яўлялася «прасторай для творчасці»².

Адной з папулярных практык у штодзённым жыцці сельскіх дзяўчат у другой палове ХХ ст. была рукапісная культура, прадстаўленая шырокай жанравай разнастайнасцю (анкеты, альбомы, песеннікі, дзённікі, сшыткі пажаданняў («пажаданнікі»). Даследчыкі адносяць гэты культурны пласт да «школьнага фальклору», паколькі, па вялікім рахунку, яго стварэнне было ўласціва школьніцам: дзяўчатам-падлеткам, якія ўжо перайшлі ад дзіцячага статуса, але яшчэ не «дапушчаны» ў «свет дарослых». Знаходзячыся на памежжы фальклору і літаратуры, альбом доўгі час разглядаўся выключна як факт гісторыі літаратуры. У гэтай сувязі большая зацікаўленасць да праблемы была праяўлена з боку філолагаў³. Але пісьмовы фальклор з'яўляецца не толькі літаратурнай спадчынай, а таксама яскравай складнікавай часткай дзявочай культуры. Таму ён вельмі цікавы з культуралагічнага пункту гледжання.

З апытанняў жанчын 1940-х – 1980-х гадоў нараджэння вынікае, што асноўнай формай існавання пісьмовага фальклора сярод вясковых дзяўчат 12–17 год былі сшыткі з песнямі. Самі рэспандэнткі называюць іх па-рознаму: «песеннік», «сшытак», «альбом». Уладальніцы песеннікаў карысталіся вялікай павагай. Запаўняліся яны ў хаце, у школе, і перадаваліся для перапісвання іншым. Такія «сшыткі» ўяўляюць сабой значныя гістарычныя крыніцы, якія адлюстроўвалі працэсы сацыялізацыі моладзі і фарміравання каштоўнасных арыентацый. Спецыфічнай была структура песеннага зборніка. Пачынаўся ён, як правіла, з надпісу на ўнутраным баку вокладкі, дзе ўладальніца пазначала мэту і сэнс стварэння «сшытку». Напрыклад: «На память будучым годам», «О любви». Зазначым, што сшыткі 1950–1960-х гадоў гэта зборнікі, змест якіх складаўся

¹ Булатова Е. И. Исследования девичества. Ретроспективный анализ [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://chelovek.iphras.ru/article/view/2454>. Дата доступа: 11.03.2022.

² Там же.

³ Чарнавокая Ю. Жанравая разнастайнасць дзявочых альбомаў (на прыкладзе берасцейскага матэрыялу) / Моўнакультурная прастора Брэсцка-Пінскага Палесся: зб. нав. арт. Ч. 2. Брэст: Альтэрнатыва, 2011. С. 171–174; Яна ж. Да гісторыі станаўлення дзявочай альбомнай традыцыі ў Беларусі / Фалькларыстычныя даследаванні: Кантэкст. Тыпалогія. Сувязі: зб. арт. Мінск, 2014. Вып. 11. С. 132–137; Полукошко О. И. Девичий альбом [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/162827>. Дата доступа: 21.12.2022.

пераважным чынам з песен. Прычым значны аб'ём займалі «традыцыйныя» народныя песні, якія траплялі ў сшыткі дзяўчат рознымі шляхамі. З успамінаў: «*Ячизь всім старыныя нравілыся пісні. З народа вывучылі і пісалі*» (Асабісты архіў аўтара. Інтэрв'ю з Міранюк С. С., 1945 г. н., в. Навасёлкі, Кобрынскі р-н, 2022); «*Адкуль бралі? На свадзьбе зачуеш, ці ад радні*» (Асабісты архіў аўтара. Інтэрв'ю з Івашка І. І., 1943 г. н., в. Сямёнавічы, Дзятлаўскі р-н, 2022). 50–60-я гады ХХ ст. – час, калі спевы, па-ранейшаму былі неад'емнай часткай штодзённасці. Слушна зазначыў Н. Гілевіч, што песні заўсёды суправаджалі жыццё працоўнага чалавека праз стагоддзі, адбіваючы ў паэтычных вобразах яго сацыяльнае становішча, яго побыт, мараль і светапогляд на кожным этапе гістарычнага развіцця грамадства¹.

У першыя пасляваенныя дзесяцігоддзі, аб чым сведчаць палявыя матэрыялы, калектыўныя спевы на вачорках, падчас працы, не страцілі сваёй актуальнасці. Спявалі пры розных абставінах: *едуць на работу – спяваюць, сядуць перакурваць – спяваюць; ідуць з клуба – спяваюць*. Каб падтрымаць спеў, дзяўчаты імкнуліся запісаць тэксты невядомых песен. Крыніцай у гэты час заставаўся яшчэ «народ». Жанчына з Іванаўскага раёна распавядала, як да яе трапіў тэкст песні «пра брыгадзіра»: «*Одна молодыця на роботы співала, на перерыві, а я запісала*» (Асабісты архіў аўтара. Інтэрв'ю з Калодзіч М. І., 1945 г. н., в. Еўлашы, Іванаўскі р-н, 2022). Спявалі, у асноўным, жалобныя песні: пра цяжкую працу, гаротную долю, нешчаслівае каханне.

Песенныя альбомы 1970–1980-х гг. мелі сваю спецыфіку. У гэтых сшытках амаль не знайсці народнай песні. Крыніцамі тэкстаў былі разнастайныя часопісы, газеты, тэлебачанне. Як і раней, песні перапісваліся са сшыткаў іншых дзяўчат: «*Чэрэз гэто всі прошылы. Одын одному пышэм да пэрэдаем, да ділымся. А шэ ж дівчата прыезжалы з другіх сёл, бывало, і городскіе. Чі госты нашы дэ прыезжають...тожэ ділылыся. Я і сама прідумляла, як коровы пасэш*» (Асабісты архіў аўтара. Інтэрв'ю з Ксёнда Н. І., 1960 г. н., агр. Тышкавічы, Іванаўскі р-н, 2022). Запісваліся, у асноўным, шлягеры, выкананыя вядомымі спевакамі савецкай эстрады (А. Пугачовай, С. Ратару, І. Кабзонам, Э. Хілем і інш.), кінаартыстамі. Стрыжнёвая тэма песен – каханне. Найбольш папулярнымі песнямі, занатаванымі ў сшытках, былі наступныя: «Позвони мне, позвони», «Всё пройдёт», «Я не могу иначе», «Первый поцелуй», «Эхо любви» і г. д. Зазначым, што змяніўся не толькі змест, а тасама мэта фіксацыі песен. Калі напачатку зараджэння пісьмовага фальклору галоўнай мэтай заставалася сумеснае выкананне песен, то ў больш позні час 1980–1990-х гг. каштоўнасць заключалася ў іншым. Значным стала не спяванне само па сабе, а веданне слоў актуальных папулярных трэкаў, каб падпяваць артысту, выканаўцу песні па радыё, тэлебачанні альбо на дыскатэках.

Звернем увагу на жанрава-тэматычны склад дзявочых «сшыткаў», з якімі ўдалося папрацаваць падчас палявых даследаванняў. Нягледзячы на тое, што

¹ Гілевіч Н. С. Збор твораў: у 23-х т. Т. 19. Фалькларыстыка: Песенная творчасць беларускага народа. Мінск: Тэхналогія, 2010. С. 9–10.

найбольшы аб'ём у іх займалі ўласна песні, па сваім змесце яны былі поліжанравымі. Акрамя песен, надавалася ўвага вершам, аповедам, афарызмам, частушкам, тлумачальнікам сноў, шматлікім прадказанням, варажбітным даведнікам і інш. Тым самым песеннік з цягам часу трансфармаваўся ў альбом. Корпус вершавых, таксама як і песенных тэкстаў, быў накіраваны на пазнанне і выхаванне свету пачуццяў, аб чым сведчаць назвы: «Испытание», «Любовью дорожить учитесь», «Не покидай меня», «Гордость» і інш. Калі гэтыя пачуцці і перажыванні пераставалі быць для дзяўчат таямніцай, патрэба ў вядзенні сшыткаў знікала. Таму, найчасцей, падобныя зборнікі складалі тыя дзяўчаты, якія яшчэ не мелі пару. Запіс вершаў і песен можна разглядаць як прэтэнзію на ўступленне ў «дарослы» свет. Менавіта адносіны з хлопцам успрымаліся ў дзясочым падлеткавым асяроддзі як змена статусу.

У часы росквіту песеннікаў аб псіхалогіі адносін казаць было не прынята, але амаль у кожным сшытку былі парады на ўсе выпадкі жыцця. Вось «папярэджанні» пры заляцаннях з хлопцамі: «Если хочешь быть любимой, не влюбляйся ни в кого, пусть сначала он полюбит, а потом уж ты его». З мудрым падыходам трэба выбіраць сябра: «Того зови лишь только другом, кто за тебя готов страдать, в несчастье плакать одиноко, и счастье вместе разделять».

Даволі часта ў дзясочых альбомах сустракаліся акравершы, звязаныя, як правіла, з тэмай кахання. Яны ўяўлялі сабой тэксты, якія атрымліваліся ў выніку чытання першых літар кожнага радка верша:

Ты хочешь знать, кого люблю я,
Его не трудно угадать.
Будь повнимательнее, читая,
Я буду буквы выделять.

Асобнае месца ў альбомах займалі рознага кшталту прадказанні лёсу: «варажбітныя даведнікі», «даведнікі сноў». Акрамя таго, для праракання будучыні існавалі іншыя спосабы: «чыхалкі», «ікалкі». Кожны дзень тыдня, з панядзелка па нядзелю, штосьці значыць, калі будзеш чыхаць альбо ікаць у гэтыя дні. У некаторых сшытках, недзе ў сярэдзіне, знаходзіўся сагнуты ў трохкутнік «сакрэтны» ліст. Ён быў разлічаны на найбольш зацікаўленых людзей, якія, разгарнуўшы ліст, знойдуць там жартоўныя словы тыпу: «Не сунь нос в чужой вопрос».

Варта зазначыць, што жанрава-тэматычная спецыфіка рукапіснай культуры вызначалася канфесійнай прыналежнасцю дзяўчат. Так, сярод дзяўчат з пратэстанцкіх цэркваў таксама папулярнымі, пачынаючы з другой паловы XX ст., былі песеннікі, якія назваліся «Духовные песни для всех любящих Господа», «Сборник духовных песен». Адметным было тое, што ў сшытках змяшчаліся выключна хрысціянскія песні, у якіх праслаўляўся Бог. Па аналагічным прыцыпе дзяўчаты абменьваліся падчас царкоўных сходаў сваімі сшыткамі і перапісвалі тэксты адна ў адной. Зборнікі не ўключалі ў сябе варожбы, тлумачэнні сноў, шматлікія прадказанні, паколькі ў пратэстанцкай культуры яны былі за-

баронены. Прычынай было, як распавядалі рэспандэнткі, цвёрдае перакананне ў сувязі рознага роду прадказанняў з нячыстай сілай.

Нельга пакінуць па-за ўвагай афармленне сшыткаў. Завесці свой песеннік магла кожная дзяўчынка, але не ва ўсялякай хапала зацягасці акуратна яго за-паўняць і прыгожа афармляць. Як зазначыла рэспандэнтка: «*Мы дневники школьные так не заполняли, как эти песенники*» (Асабісты архіў аўтара. Інтэрв'ю з Маліч А. М., 1983 г. н., агр. Тышкавічы, Іванаўскі р-н, 2022). Альбомы былі насычаны шматлікімі малюнкамі, каляровымі ўпрыгожваннямі, выразкамі з паштовак і часопісаў самага рознага зместу: кветкі, жывёлы, спевакі, кіна-акторы. Загалоўкі выдзяліліся рознакаляровымі алоўкамі, фламастарамі. Вокладкай маглі служыць газеты, фольга, лісты з часопісаў.

Такім чынам, вынікам вывучэння праблемы з'яўляюцца наступныя высновы.

1. У дзясочай культуры заходнепалескай вёскі другой паловы ХХ ст. пісьмовы фальклор займаў значнае месца, адыгрываючы, з аднаго боку, разважальную, з іншага – функцыю інкультурацыі і палавой сацыялізацыі. Тэматыка вершаў, песен, аповедаў, афарызмаў указвае на той факт, што пісьмовыя практыкі дзяўчат ігралі значную ролю ў дэтабуацыі інтымнай сферы жыцця. Ва ўсе часы пісьмовы фальклор адлюстроўваў характэрныя для падлеткавага ўзросту ўяўленні пра каханне і сяброўства ў адпаведнасці з культурнымі рэаліямі часу.

2. Змястоўны і жанрава-тэматычны склад рукапісных тэкстаў напрацягу разглядаемага храналагічнага перыяду не быў аднародным. Песеннікі 1950-х гадоў пераважным чынам уяўлялі пісьмовы варыянт традыцыйнага вуснага фальклору. Простыя па сваім афармленні сшыткі змяшчалі ў сабе песні, запісаныя ад старэйшага пакалення. Рукапісная дзясочая культура 60–70-х гадоў ХХ ст. уключала ў сабе два кампаненты: традыцыйны (народная культура) і гарадскі (масавае культура). «Народны» кампанент быў прадстаўлены міфалагічнымі па сваёй прыродзе даведнікамі варожбамі, тлумачальнікамі соннікамі, а таксама песнямі, частушкамі. «Гарадское» паходжанне маюць афарызмы, акратэксты, попмузыка. Фальклор апошняга дваццацігоддзя ХХ ст., а дакладней, яго жанрава-тэматычная разнастайнасць была відавочна адрознай ад папярэдняга. Значнае месца адводзілася фрагментам выключна «урбаністычнай» культурнай прасторы. У канцы ХХ ст. на змену «песеннікам» прыходзяць «анкеты». Дзясочая пісьмовая традыцыя пачынае развівацца па іншым стандартам, пры гэтым не страчваючы сваёй актуальнасці.

3. Спецыфіка дзясочых тэкстаў, змест і функцыі карэляваліся з канфесійнай прыналежнасцю іх аўтараў. Аналіз «песеннікаў» з асабістага архіву жанчын дазваляе зрабіць выснову, што найбольш адрозным з'яўляўся пісьмовы фальклор дзяўчат пратэстанцкага веравызнання. Тэксты іх сшыткаў прысвячаліся выключна праслаўленню Бога. Песням альбо вершам пра пачуцці да хлопцаў, варожбам, даведнікам сноў увагі не надавалася. Аснову пісьмовага фальклору праваслаўных дзяўчат складала інтымная лірыка.

<i>Даўматовіч К.</i> Генезіс сойма Вялікага Княства Літоўскага ў польскай гістарыяграфіі пачатка XX ст.: Віктар Чэрмак vs Оскар Халецкі	307
<i>Русецкая У.</i> Гісторыя гетманства ва ўкраінскіх і рускіх «гістарычных міфах» рубяжа XIX–XX стст.	312
<i>Зубовіч Я.</i> Пратэстантызм у Вялікім Княстве Літоўскім (сярэдзіна XVII–XVIII ст.): сучасная беларуская гістарыяграфія	321
<i>Трестьян И.</i> Эволюция системы местных органов государственной власти на территории Беларуси (1772–1856 гг.): историографический обзор литературы постсоветского периода	329
<i>Белова О.</i> Проблема белорусского крестьянства конца XVIII – первой половины XIX в. в исследованиях К. И. Керножицкого	339
<i>Клеймёнова Е.</i> Национальные мифы о происхождении английской нации: Englishness vs. Britishness	347
<i>Цыганкова А.</i> Гісторыя вывучэння каляндарнай абраднасці беларусаў Падзвіння	355
<i>Селях А.</i> Месца пісьмовага фальклору ў дзявочай культуры Заходнепалескай вёскі другой паловы XX ст.	364
<i>Жук С.</i> Потенциал документов НАРБ в изучении развития системы подготовки научных кадров в АН БССР в послевоенный период.	370
<i>Денисов М.</i> Фонд археологической научной документации ЦНА НАН Беларуси (история и использование документов)	380
<i>Жегула К.</i> Роль О. Н. Левко в изучении северо-восточной Беларуси в I тысячелетии н. э. (на основе историографических материалов)	389
<i>Зубань А.</i> Общественно-политические и теоретико-методологические условия развития белорусской историографии истории Речи Посполитой в 90-е годы XX в.	396
<i>Науменко А.</i> Установление и охрана государственной границы Республики Беларусь с Украиной: источниковая база	402